

MAXIMOVICS Veronika

De nehéz az iskolatáska...

Az óvoda–iskola átmenet nehézségei

Jelen recenzió célja, **Takácsné Szabó Melinda** monográfiájának bemutatása és kritikai szempontú értelmezése, különös tekintettel annak elméleti kereteire, módszertani megoldásaira és pedagógiai relevanciájára. A *De nehéz az iskolatáska... Az óvoda–iskola átmenet nehézségei* az óvoda–iskola átmenet kérdéskörét a kortárs neveléstudomány egyik legaktuálisabb és legösszetettebb problématerületként vizsgálja. A kötet nem pusztán pedagógiai jelenségek leírására vállalkozik, hanem rendszerszintű megközelítésben elemzi az iskolakezdés sikerességét meghatározó tényezőket, ötvözve a történeti, jogszabály-elemző, fejlődéslélektani és szociológiai perspektívákat. A mű egyik legfőbb erénye, hogy az átmenetet nem izolált eseményként, hanem hosszabb szocializációs folyamatként értelmezi, amelyben a gyermek egyéni fejlettsége, a családi háttér, az intézményi kultúra és a szakpolitikai környezet kölcsönhatásban formálják az iskolakezdés tapasztalatait. A kötet egyik erőssége, hogy a szerző következetesen kerüli az egyszerűsítő magyarázatokat, és az átmenetet több szinten értelmezhető pedagógiai jelenséggént kezeli.

A kötet bevezető fejezete világos elméleti keretbe helyezi az átmenet fogalmát, nemzetközi és hazai kutatásokra támaszkodva. A szerző következetesen épít a school readiness többdimenziós értelmezésére, hangsúlyozva a kognitív, szociális, érzelmi és motoros tényezők egymásrataltságát. Külön figyelmet érdemel a terminológiai kérdések kritikai elemzése: az „iskolaérettség” fogalmának problematizálása, valamint az „iskolaalkalmasság” és az „iskolára való felkészültség” kifejezések indokolt használata olyan szemléletváltást tükröz, amely a fejlődést dinamikus, kontextusfüggő folyamatként értelmezi. Ez a reflexív attitűd a kötet egészére jellemző, és a tudományos diskurzushoz való érdemi hozzájárulásként értékelhető. Kritikai szempontból ugyanakkor megjegyezhető, hogy a fogalmi tisztázás elsősorban elméleti keretben bontakozik ki, miközben a pedagógusok mindennapi döntéseit érintő gyakorlati dilemmák kevésbé hangsúlyosan jelennek meg. Ilyen dilemmaként értelmezhető például a tankötelezettség halasztásának 2020-ban módosult eljárásrendje, amelynek keretében a korábbi óvodai szakvélemény javaslat helyett a szülői kérelemre induló, az Oktatási Hivatal által lefolytatott közigazgatási eljárás vált meghatározóvá. Bár a pedagógusok szakmai véleményét a szülők kikérhetik, annak érvényesülése nem minden esetben egyértelmű, ami a döntési helyzetekben bizonytalanságot eredményezhet és a pedagógusok szakmai mozgásterét befolyásolhatja. További pedagógiai kérdéseket vet fel a kérelem benyújtásának időpontja és a tényleges iskolakezdés közötti, több hónapos fejlődési szakasz, amely alatt a gyermek érettségi mutatói még jelentős változáson mehetnek keresztül.

A tankötelezettség történeti alakulását bemutató fejezet különösen alapos és forrásgazdag. A szerző a Ratio Educationistól napjaink szabályozási környezetéig ívelő áttekintése nem pusztán kronologikus adatközlés, hanem a neveléspolitikai paradigmák változásának értelmezése is. A történeti perspektíva érzékelteti, hogy a tankötelezettség szabályozása mindig szoros kapcsolatban állt az adott korszak társadalmi elvárásaival, gyermekképeivel és oktatáspolitikai céljaival. A jogszabályi hivatkozások precíz kezelése és a kontextusba helyezés a fejezet tudományos megalapozottságát erősíti. Ugyanakkor a fejezet terjedelme a kötet egészéhez viszonyítva jelentős hangsúlyt kap, ami helyenként kevesebb teret ad a kortárs pedagógiai gyakorlat részletesebb bemutatásának lehetőségére. A kötet egyes fejezetei – különösen a történeti áttekintés – részletesebb kidolgozást kapnak, mint az empirikus eredmények értelmezése, ami az olvasóban hiányérzetet kelthet az alkalmazhatóság szempontjából.

A nemzetközi összehasonlító elemzés tovább tágitja az értelmezési horizontot. Az Európai Unió tagállamainak gyakorlatát bemutató rész rávilágít arra, hogy az iskolakezdés időzítése, az óvodai részvétel kötelező jellege és az előkészítő programok szervezeti keretei jelentős variabilitást mutatnak. A szerző adatvezérelt módon mutatja be az egyes modellek mögött húzódó pedagógiai logikákat, elkerülve a normatív állásfoglalás csapdáját. Ez a megközelítés lehetővé teszi a hazai gyakorlat kritikai reflexióját, különösen a rugalmas iskolakezdés kérdésében. Az összehasonlító elemzés leíró fókusza mellett kisebb hangsúly jelenik meg annak vizsgálatán, hogy az egyes modellek milyen mértékben illeszthetők a magyar köznevelési rendszer strukturális sajátosságaihoz. A bemutatott nemzetközi példák közül különösen a rugalmas iskolakezdés modellje kínálhat adaptálható tanulságokat a hazai gyakorlat számára, ugyanakkor ezek intézményi és szabályozási beágyazottsága további elemzést igényel.

A kötet egyik legerősebb része a jelen problémáit feltáró fejezet, amely statisztikai adatokra és kutatási eredményekre támaszkodva elemzi az első osztályos évisméltések arányát és az iskolakezdés nehézségeit. A szerző árnyaltan közelíti meg a halasztás kérdését, rámutatva a jogszabályi környezet, az intézményi gyakorlat és a szülői döntések összetett kölcsönhatásaira. Az elemzés meggyőzően érzékelteti, hogy az iskolakezdés sikertelensége nem egyetlen tényezőre vezethető vissza, hanem komplex társadalmi és pedagógiai összefüggések eredménye. A fejezet egyik erőssége, hogy a szerző nem moralizáló módon közelít a szülői döntésekhez, hanem rendszerszintű kontextusba helyezi azokat.

Kiemelendő a kötet empirikus megalapozottsága, különösen a 11–13. fejezetekben bemutatott nagymintás vizsgálatok révén. Az 1232 óvodapedagógus, 1348 tanító, és 1213 szülő bevonásával készült kutatás nemcsak módszertani szempontból jelentős, hanem a hazai neveléstudományi diskurzus számára is értékes adalékokat szolgáltat. A pedagógusok és tanítók nézeteinek összehasonlító elemzése elősegíti az óvoda–iskola átmenet szakmai értelmezésének árnyalását, valamint rámutat az intézményi elvárások és pedagógiai gyakorlatok közötti eltérésekre. Ez az empirikus háttér a kötet egyik legfontosabb novuma, amely megerősíti a szerző elméleti megállapításait és gyakorlati relevanciáját. Módszertani szempontból ugyanakkor megfontolandó, hogy a vizsgálatok elsősorban pedagógus-nézőpontú adatgyűjtésre épülnek, így a gyermekek közvetlen tapasztalatainak és a szülői narratíváknak mélyebb kvalitatív feltárása kisebb hangsúlyt kap. Ez a fókusz illeszkedik a szerző vállalt céljaihoz, ugyanakkor az átmenet élményvilágának még szélesebb spektrumú feltárását tehetné volna lehetővé. A kutatási eredmények általánosíthatósága intézménytípusonként és régióként eltérő lehet, ami a jövőbeni összehasonlító vizsgálatok számára is értékes kiindulópontot kínál.

A családi háttér szerepének vizsgálata szintén a kötet egyik legárnyaltabb része. A szocioökonómiai státusz hatásának bemutatása nem determinisztikus, hanem lehetőségek és korlátok rendszerében értelmezett. A kötődéseméleti, szociológiai és oktatáskutatói eredmények integrált bemutatása hozzájárul a gyermek iskolai pályájának mélyebb megértéséhez. A szerző hangsúlyozza, hogy a családi attitűdök és tapasztalatok meghatározó szerepet játszanak az iskolához való viszony alakulásában, ami különösen fontos szempont a pedagógiai intervenciók tervezésekor. Ugyanakkor a sajátos nevelési igényű gyermekek átmeneti tapasztalatainak differenciáltabb bemutatása tovább árnyalhatta volna az elemzés perspektíváját.

A lemorzsolódásról szóló fejezet szervesen illeszkedik a kötet gondolatmenetébe, hiszen az óvoda–iskola átmenet minősége hosszú távú oktatási pályákat befolyásol. A szerző meggyőzően érvel amellett, hogy a kora gyermekkori nevelés preventív szerepe nem csupán pedagógiai, hanem társadalmi jelentőségű kérdés is. A nemzetközi ajánlások és hazai kutatások integrált bemutatása rávilágít arra, hogy az óvodai nevelés hátránycsökkentő funkciója kiemelt jelentőségű a társadalmi mobilitás szempontjából.

A kötet olvasása során különösen hangsúlyossá válik annak felismerése, hogy az óvoda–iskola átmenet nem pusztán intézményi vagy életkori határként értelmezhető, hanem komplex pedagógiai folyamatként, amelyben a gyermek fejlődési sajátosságai, a családi háttér és az intézményi kultúrák közötti kapcsolódási pontok egyaránt meghatározó szerepet játszanak. A bemutatott problémák és dilemmák a mindennapi pedagógiai gyakorlat szintjén is visszaigazolhatók, különösen az iskolaalkalmasság megítélésének bizonytalansága, a szülői elvárások és az intézményi lehetőségek közötti feszültségek tekintetében.

A mű egyik legfontosabb hozadéka, hogy ráirányítja a figyelmet a szakemberek közötti párbeszéd hiányosságaira. A pedagógiai gyakorlat tapasztalatai is azt mutatják, hogy az óvodapedagógusok és a tanítók közötti együttműködés gyakran esetleges, miközben az átmenet sikeressége nagymértékben függ a közös pedagógiai szemlélet kialakításától. A kötetben megfogalmazott gondolatok megerősítik azt a szakmai meggyőződést, hogy az intézmények közötti kapcsolatok tudatos építése, a kölcsönös elvárások tisztázása és a közös szakmai platformok létrehozása elengedhetetlen feltétele a gyermekek érzelmi biztonságának és tanulási motivációjának fenntartásához.

A kötet nyelvezete kiegyensúlyozott: szakmailag precíz, ugyanakkor olvasmányos. A szerző képes hidat képezni az akadémiai diskurzus és a gyakorló pedagógusok tapasztalatai között. Ez különösen értékes egy olyan témában, amely közvetlenül érinti az intézményi gyakorlatot és a családokat. A vizsgálat fontos alapot teremt a további kutatások számára, különösen olyan kvalitatív megközelítések irányában, amelyek az átmenet személyes megélésére helyezik a hangsúlyt.

Összegzésként megállapítható, hogy a monográfia jelentős hozzájárulás az óvoda–iskola átmenetről szóló hazai tudományos diskurzushoz. A történeti, jogi és pedagógiai perspektívák integrációja, valamint az empirikus megalapozottság egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a mű a neveléstudomány, a pedagógusképzés és a köznevelési gyakorlat számára is releváns referenciaponttá váljon. Erőssége a rendszerszintű megközelítés és az elméleti–gyakorlati összekapcsolás, ugyanakkor további kutatások szükségesek a gyermek- és szülői perspektívák mélyebb integrálásához. A kötet elsősorban a pedagógusképzés, az oktatáskutatás és az intézményfejlesztés területén dolgozó szakemberek számára kínál értékes támpontokat, miközben ösztönzően hathat a további interdiszciplináris vizsgálatokra és innovatív pedagógiai gyakorlatok kialakítására, emellett hasznos olvasmány lehet intézményvezetők és oktatáspolitikai döntéshozók számára is, különösen az átmenetet támogató rendszerszintű megoldások újragondolásában.

Felhasznált szakirodalom

- Takácsné Szabó, M. (2025). *De nehéz az iskolatáska... Az óvoda–iskola átmenet nehézségei*. Akadémiai Kiadó. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m1307dnai__1/ (letöltés dátuma: 2025.12.18.)